

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ELEKTRONİK DERGİSİ
ELECTRONIC JOURNAL OF THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

Sayı/ Number: 12
Yıl/ Year: 2015

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK
Gümüşhane Üniversitesi Rektörü

Editörler / Editors

Dr.Öğ.Üyesi Hikmet G. BEKEN

Editör Yardımcıları/Assistant Editors

Ar. Gör. Mürşit RECEPOĞLU

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Zakir AVŞAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Coşkun TOPAL (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet YILMAZ (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Bayram NAZIR (Gümüşhane Üniversitesi)
Prof. Dr. Ekrem CENGİZ (Gümüşhane Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan AYYILDIZ (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Suat Hayri ŞENTÜRK (Gümüşhane Üniversitesi)
Dr.Öğ.Üyesi İsmail ÇALIK (Gümüşhane Üniversitesi)

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ
Doç. Dr. Nuri BALTACI

İletişim Adresi / Contact Address

Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi Sekreteryası
Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bağlarbaşı 29100 / GÜMÜŞHANE
Tel: 0 456 233 12 29 Dahili: 4306
Fax: 0456 233 12 32 sbdergi@gumushane.edu.tr
<http://sbdergi.gumushane.edu.tr/>

ISSN

1309-7423

GUSBEED

ve

Tarafından Taranmaktadır.

ÖMER NASUHİ BİLMEN'E GÖRE İNTİHAR VE NEDENLERİ: DİN PSİKOLOJİSİ VE İSLAM HUKUKU BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Abdullah DAĞCI¹
Fetullah YILMAZ²

ÖZET

Çalışmanın konusu Ömer Nasuhi Bilmen'in eserlerinde intihar olgusunun sebeplerine yönelik ifadeleri tespit etmek ve bu ifadeleri intiharla ilgili çalışmalar bağlamında farklı ve benzer yönleriyle değerlendirmektir. Bilmen'in intihar olgusuna yönelik fikirleri ile konuyla ilgili çalışmalar arasında benzerlik ve farklılıkların neler olduğu da araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Bilmen'in eserleri kaynak tarama yöntemiyle incelenmiş ve intiharla ilgili ifadeler tespit edilmiştir. Elde edilen ifadelerden yola çıkarak güncel çalışmalarla benzer ve farklı yönleri değerlendirilmiştir. Araştırmada ilk olarak intiharın tanımı yapılmış, intiharın dindeki yerine değinilmiş, intiharla ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra Bilmen'in intiharın sebeplerine yönelik fikirleri tespit edilmiştir. Son olarak Bilmen'de ve güncel çalışmalarda belirtilen sebepler karşılaştırılarak tartışılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre Bilmen, intihar olgusuna Kur'an ve Hadis bağlamında yaklaştığı ve dinin intihar olgusuyla ilişkisi içinde ele aldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında Bilmen'in intiharın sebeplerine yönelik görüşleri ile intiharın sebepleri üzerine yapılan çalışmalarla benzerlik gösterdiğine ulaşılmıştır. Ayrıca Bilmen'in intiharı kısmî ve küllî intihar olarak sınıflandırmaya yönelik bir girişiminin olduğu da tespit edilmiştir.

Anahtar Kavramlar: İntihar, Din, Psikoloji, İslam Hukuku, Ömer Nasuhi Bilmen.

THE SUICIDE AND REASONS ACCORDING TO ÖMER NASUHİ BİLMEN: A EVALUATION IN THE CONTEXT OF PSYCHOLOGY OF RELIGION AND ISLAMIC LAW

ABSTRACT

The subject of the study, is to determine the expressions toward the reasons of suicide and to evaluate these expressions within the scope of related studies in Ömer Nasuhi Bilmen's works. The differences and similarities between Bilmen's ideas toward suicide fact and studies related to subject constitute the main problem of research. In this sense, the works of Bilmen were analyzed through literature review method and expressions related to suicide were determined. Based on the expressions obtained, different and similar aspects were evaluated. In research, firstly suicide were described, and then suicide's place in religion were mentioned, and studies related to suicide were given a place. Afterwards, ideas of Bilmen's related to the reasons of suicide were determined. In conclusion Bilmen's ideas and the reasons stated at current studies were discussed by comparing. According to the results of research, it was determined that Bilmen approaches suicide in the sense of Kur'an and Hadith and he approaches suicide according to religious point of view. Besides, it was reached that a view of Bilmen towards the reasons of suicide appears similar to studies towards the reasons of suicide. Furthermore, it was determined an attempt that Bilmen classified the suicide as partial and general.

Keywords: Suicide, Religion, Psychology, Islamic Law, Ömer Nasuhi Bilmen.

¹Arş. Gör. Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı, adagci@gumushane.edu.tr

²Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, fyilmaz@gumushane.edu.tr

GİRİŞ

Duyguları, düşünceleri ve davranışlarıyla bir bütün olan insan, yaşantısında birçok problemle karşılaşır. Bazen bu problemlerin üstesinden gelme, bazen görmezlikten gelme bazen de yansıtma yolunu seçer. Aşılamayan bir problem bireyin yaşantısına olumsuz yönde etki ederken, verilen tepki ise bireyin kendine zarar vermesine hatta yaşamına son vermesine kadar götürebilir. Bireyin tutumları üzerinde önemli bir yere sahip olduğu düşünülen din, inananın tutumlarına önemli düzeyde etki eder. Çünkü dinî öğretilerde insanların sıkıntılı zamanlarında onları içinde bulunduğu girdaptan kurtarmaya yönelik tavsiyelerde bulunulur ve çözüm yolları gösterilir. Zorluklar karşısında sabretmeyi öğütleyen İslamiyet de intiharı hem bu dünya hem de ahiret için olumsuz bir durum olarak algımlarken, hayatta her ne problemle karşılaşılırsa karşılaşılırsın intiharın sergilenmemesini ister ve çözüme yönelik yollar aramaya teşvik eder. Bu noktada bireyin benliğine yönelttiği saldırı ve olumsuz yaşam durumlarının yaşama isteğine üstün gelmesi sonucunda oluşan intiharla ilgili Kur'an'da ifadeler vardır.

Din-intihar ilişkisini ortaya koymak için olumlu bireysel davranışları motive eden dinin, olumsuz davranış olarak ifade edilen intiharı engellemesine yönelik etkisi araştırılması gereken bir konudur (Beith-Hallahmi, 1975). İslam'ın intihara karşı en olumsuz tavrı sergilemesi, ne tür zorlukla karşılaşılırsa karşılaşılırsın intihara kesinlikle başvurulmamasını belirtmesinin sebeplerini, İslam âlimleri aracılığıyla ortaya koymak önemlidir. Çünkü dinî öğretilerin yazılı olduğu kutsal kitaplardaki ifadeler, belli dönemlerde önemli bir yere sahip olan ve kutsal metinleri açıklamada yetkin kimseler olan âlimler tarafından yorumlanarak daha iyi anlaşılabilir. Kur'an'ın ayetlerini güncel akımlar doğrultusunda yorumlayan ve günümüzde önemli bir yere sahip olan Ömer Nasuhi Bilmen'in bakış açısı ve fikirleri bu anlamda incelenmeye değer bir konudur.

Çalışmanın amacı Bilmen'in psikolojik ve dinî açıdan önemi olan intihar olgusunun sebeplerini ortaya koymaya yönelik fikirlerini incelemektir. 1883'te Erzurum'un Salasar köyünde doğan Bilmen, Erzurum'da başladığı eğitimine İstanbul'da devam etmiştir. Fatih dersiâmlarından Tokatlı Şâkir Efendi'den icazet ve ayrıca dersiâmlık şهادetnamesi almıştır. Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilen, Türkçe ile birlikte üç dilde şiir yazabilen Bilmen, Fransızca'yı da tercüme yapabilecek kadar öğrenmiştir. Müderrislik, müftülük, Diyanet İşleri

başkanlığı gibi görevler yapan Bilmen, ilmî ev ahlâkî otoritesi yanında samimi dindarlığı ve tevazuu ile dinî konularda halkın başlıca güven kaynağı olmuştur. Dini konularda tavizsiz bir yapıya sahip olan Bilmen, İslam'ın ortaya koyduğu iman, ahlak ve hukuk ilkelerinin orijinalliğini ve evrenselliğini liyakat ve cesaretle savunmuştur (Yaran, 1992:162).

İşte böyle bir ilim adamı olan Bilmen'in intihar kavramını ele alırken hangi açılardan yaklaştığı ve değerlendirmelerinde merkeze aldığı kriterlerinin ne olduğu çalışmanın problemi oluşturmaktadır. Bu noktada, âlime duyulan ihtiyacın had safhada olduğu bir dönemde yaşayan Bilmen'in intihar konusundaki fikirlerini incelemek farklı ve benzer bakış açılarını ortaya koyma bakımından önemlidir. Zira Bilmen, “çok yönlü” âlimler silsilesinin son temsilcilerinden olması hasebiyle bu alanda önemli hususlara dikkat çekmiş ve yer yer farklı tespitler yapmış bir ilim adamıdır. Ancak intihar konusunu ele alan müstakil bir çalışması bulunmamaktadır. “Fâkih” kimliği ile fıkha dair yazdığı eserlerinde –özellikle *Büyük İslam İlmihali*'nde- konunun fikhî yönünüyle ilgili önemli hususları ele almış, “müfessir” olarak *Tefsir*'inde meseleye işaret eden ayetleri, fıkıh dâhil birçok açıdan tefsir etmiş, “muhaddis” ve “ruhiyatçı (psikolog)” olarak da *Beşyüz Hadis*'inde önemli tespit ve ikazlarda bulunmuştur. Bütün bu sayılanlar noktasından, çalışma sonucunda elde edilen veriler, intiharın boyutu, sebepleri ve hükümlerine yönelik Bilmen'in fikirlerini tespit etmek açısından önemlidir. Araştırmada kaynak taraması yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla Bilmen'in eserleri taranmış ve intiharla ilişkili ifadeler tespit edilmiştir. Elde edilen ifadeler üzerinde Din Psikoloji ve İslam Hukuku bağlamında bir değerlendirme yapılmıştır. Konuyla ilgili bazı meselelerin iç içe olması dolayısıyla kısmî tekrarların kaçınılmaz olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır.

Klasik kaynaklarımıza göre, bir kimsenin kendi kendisini öldürmesi anlamına gelen (Asım, 1305: 117) intihar kavramı, kendini öldürmek, herhangi bir şekilde nefsini telef etmek (Erdoğan, 1998: 200) olarak da tanımlanır. ‘*Kasıtlı olmak* kaydıyla kişinin kendisini katletmek amacıyla giriştiği eylem’ şeklinde de ifade edilir (Ömer ve Muhtar, t.y.: III/2176). Çağdaş dünyada ise intihar eyleminin tanımı günümüz sosyal bilimcileri arasında tartışmalara sebep olmuştur (Hökelekli, 2000: 351). İntihar kavramını Durkheim (2011: 24), ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek yapılan olumlu ya da olumsuz bir girişimin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayı olarak tanımlar. Freud (1917) da özleştirilmiş sevgi

nesnesine yöneltilmiş bir saldırganlık olarak ifade eder. Maris'e (1969) göre ise intihar, bir insanın kendince önemsedığı bir sorunun dayattığı zorluklar karşısında, çözüm olarak kendi canına kıydığı bir eylem biçimidir. O halde en genel anlamıyla intihar, açıkça bir sebebe bağlı olsun ya da olmasın ölen kişinin bilerek ve isteyerek kendisi tarafından kendi canına kıymaya teşebbüs etmesinin ölümle sonuçlanması olarak tanımlanabilir.

I. İNTİHAR OLGUSU VE İNTİHARLA İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

İntiharla ilgili olarak kısaca tarihe bakılınca, eski Yunan'da genellikle tasvip edilmemekle birlikte bazı durumlarda intiharı normal bir davranış olarak gören felsefi bir tutumun varlığından bahsedilmektedir. Yahudilik ilke olarak intiharı tasvip etmese de, geleneksel İbrânî hukukunda intihar edenin akli başında iken bu fiili işlemiş olamayacağına, dolayısıyla sorumlu tutulmayacağına ilişkin bir anlayış vardır. Hıristiyanlık intihara kesinlikle karşıdır. Saint Augustine ve Saint Thomas gibi din büyükleri hangi durum ve şart altında olursa olsun intiharın tasvip edilemeyeceğine hükmetmişlerdir. Günümüzde bu tavır biraz ılımlı hale gelmişse de intihar hâlâ Hıristiyanlık'ta günah sayılmaktadır. Doğu dinleri arasında Hinduizm ve Jainizm intiharı meşrû saymakla kalmamış, bazı durumlarda dinî bir merasim konusu olarak değerlendirmiştir (Hökelekli, 2000).

Kur'an'da insan hayatının kıymetini ortaya koyan, hayatın anlamını belirten, olumsuzluklarla nasıl başa çıkılması gerektiğini gösteren ve intihara götüren sebepleri ifade eden ayetler vardır. Ayrıca umutsuzluk, karamsarlık, din kardeşliği, aile hayatı, toplumsal hayat ve bireyin kendisinin ruh halini iyileştirmesine "irşad" eden ifadeler de vardır. Kur'an'da intihara neden olan faktörlerden umutsuzluk kavramına değinilir. Problemlerle karşılaşan insanın hemen Allah'tan ümidini keseceğini ve karamsarlığa düşeceğine dikkat çekilir (Fussilet, 41/49). Ama insan neyle karşılaşır karşılaşırsa Allah'ın rahmetinden ümit kesmemesi emredilir (Yusuf 12/87). Bunun yanında sadece inkârcıların Allah'tan ümit kesebileceği (Hicr 15/56) belirtilir. Ayrıca bir kötülük yaptıkları için intihar etme düşüncesine sahip olanların Allah'tan umudunu kesmemeleri gerektiği çünkü Allah'ın bağışlayıcı olduğu vurgulanır (Zümer 39/53). Birçok problemle karşılaşan insan bu problemlerin nasıl sonuçlanacağını bilemez. Karşılaşılan sıkıntı ve felaketlerin bizim için iyi mi yoksa kötü mü sonuçlanacağını sadece Allah bilir (Bakara, 2/216). Bu dünyada insanın açlık, mal ve canıyla sınava tabi tutulduğu (Bakara, 2/155)

ve mallar ile çocukların insanın bir imtihanı olduğu (Tağabün, 64/15) için dünya malı nedeniyle Müslümanların birbirini öldürmemesi gerektiği (Nisa, 4/29) belirtilir. Bunun yanında dünyayı bize nimet olarak verenin Allah olduğu (Mülk, 67/15), insanın bu nimetlere şükredip kulluk etmesi için yaratıldığı (Zariyat, 51/56) ve iyi işler yapanlara ahirette büyük mükâfatlar verileceği (İnşikak, 84/25) vurgulanır.

Hadislere bakıldığında da dünya hayatının kıymeti, ahiret hayatının değeri, insanın dünyaya gönderiliş amacı, cana kıymanın haram olduğuyla ilgili birçok beyan ve ikazın olduğu görülür. Toplumsal düzen için insanlar arasında iyi işlerin (sâlih ameller) hâkim olması ve kardeşliğin tesis edilmesi öğütlenir. Sosyal bütünleşmenin ve kardeşliğin bozulmaması için başka insanlarla iyi geçinilmesi gerektiği (Buhari, Edeb, 44), Allah'a isyan edilmemesi (Buhari, Eymân, 28), müslüman kardeşini öldüren kimsenin sâlih amellerinin hiçbirinin karşılığının olmayacağı (Buhari, Diyât, 17) ve bir sıkıntıyla karşılaşan mü'mini, Allah'ın mutlaka bu sıkıntıdan kurtaracağı (Buhari, Teyemmüm, 2) ifade edilir. Allah'ın haram kıldığı cana kıymaktan uzak durmamız gerektiğine (Buhârî, Vesâyâ, 23), İslam'da haram olan bir eylem gerçekleştirdiği için intihar edenin cenaze namazını Hz. Peygamber (sav)'in kaldırmadığına (Müslim, Cenâiz, 17), bu nedenle kendisine zarar vermenin yasaklandığına (Nesâî, Eymân, 31) vurgu yapılır. Ayrıca intihar edenin bu dünyada kendisini ne ile öldürdüyse ahirette onunla ceza göreceği (Buhârî, Cenâiz, 84) özellikle belirtilir.

Yukarıda zikredilen ayet ve hadislere bakıldığında intiharın İslamî düşünceye aykırı bir eylem olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bununla beraber, bir kısmı yukarıda zikredilen birçok ayet ve hadiste nefsin korunması, sıkıntılarla karşılaşan insanın sabırlı olması, insan hayatının kıymeti, yaşama verilen değerlere yönelik emir ve tavsiyelerin olması da intiharı önlemeye dönük bir mahiyet arz etmektedir. Bu noktada İslamiyet Müslümanlara intiharı yasakladığı gibi, intihara götüren yolları kapatmış olmaktadır (sedd-i zerâi'). Çünkü İslamiyet hayatı anlamlandırır, yaşama bütünlük katar ve hayat için bir amaç sunar. Bunun yanında bütün hayatı kuşatır, rehberlik yapar ve yaşam motivasyonu verir. İntiharla ilgili pek çok ayet ve hadis bulunduğu gibi, ilk asırlardan beri fıkıhçılar da konuya eğilmiş, farklı yönlerine ilişkin icthad ve fetva ortaya koymuşlardır. Konuya ilişkin tefsir, hadis ve fıkıh eserleri başta olmak üzere kaynaklarda bilgi bulunduğu gibi, intihar meselesini özel olarak ele alan eserler de

bulunmaktadır. Fıkıh eserlerinde cenaze namazından bahsedilirken intihar edenin cenaze namazına dair hükümler ele alındığı gibi, özellikle cihad bölümlerinde konuyla ilgili bazı meselelerin işlendiği görülmektedir.

Modern araştırmacılarca benimsenen kategorilendirmeye göre intiharı açıklamaya yönelik biyolojik, toplumbilimsel ve psikolojik olmak üzere üç temel kuramsal yaklaşım vardır (Eskin, 2012: 87-98). Biyolojik yaklaşımda intihar davranışının nedeni genetik olarak kuşaktan kuşağa geçmesi ya da hormonal yapıdaki bir takım değişikliklerdir ve birey merkezli ve içseldir. Toplumbilimsel yaklaşımda intiharın nedeni ise bireyin toplumla ilişkisindeki düzensizlikler ve dalgalanmalardır. Bu yaklaşıma göre, içinde yaşanılan toplumla sosyal olarak bütünleşememe intihara götürürken sosyal düzenleme ile rasyonel olmayan arzu ve istekler topluma göre düzenlendiği için intiharı önlemeye yardımcı olur. Birey, toplumdaki insanlara duyduğu öfkesini kendisine yönlendirirse intihar davranışı ortaya çıkar.

Freud'un (2003) psiko-dinamik teorisine göre psikolojik kayıp, ayrılık ve terk edilmeden dolayı ortaya çıkan bilinçaltı öfke ve kızgınlık duyguları intihar davranışına sebep olur. Bireyin öfke ve kızgınlık duygularını kendi benliğine yöneltmesi intihara götürür ve intihar olaylarında öldürme isteği, öldürülme isteği ve ölme isteği olmak üzere üç temel güdü vardır. Bandura'nın (1971) sosyal öğrenme kuramına göre intihar, stresli yaşam koşullarına karşı öğrenilmiş bir davranıştır. Kendini öldüren, öldürmeyi düşünen veya planlayan kişi bu davranışı başkalarından öğrenir ve olumsuz yaşam olayları karşısında öğrendiği bu davranışı taklit ederek gerçekleştirir. Beck'in (1995) umutsuzluk kuramı ise bireyi canına kıymaya götüren süreçte rol oynayan depresyon gibi bilişsel süreçlere yoğunlaşır. Bu durumda olan birey kendini, dünyayı ve geleceği olumsuz olarak algılar. Kendini çaresiz, değersiz, beceriksiz, umutsuz, yalnız, seilmeyen biri olarak algılayan birey, bunların sebebi olarak kendisini görür. Bu durumun bireyin kendisini değersizleştirmesine, geleceğe yönelik olumsuz düşüncelere sahip olmasına, umutsuzluk duygusuna kapılmasına, yoksunluk ve engellenme hissetmesine yol açar. Bu düşünceler bireyi böyle bir dünyada yaşamının anlamsız olacağı fikrine götürür. Böylece ölmek yaşamaktan daha ağır basar ve canına kıymanın tek çözüm yolu olacağına inanan birey intihar davranışını sergiler. Baumeister (1990), kişinin kendisine yönelik olumsuz farkındalığı sonucu oluşan kendinden kaçma isteğinin yol açtığı bir durum olan kaçış kuramına göre de birey

kendini öldürerek acı, mutsuzluk ve içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulmak istediğini belirtir. Bu duygu da bireyi intihara yöneltir.

Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere intiharla ilgili yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda intiharın sebebi olarak umutsuzluk, depresyon, dinî inanç eksikliği, karamsarlık, toplumsal bütünleşememe, dayanılmaz sıkıntılarla karşılaşma gibi birçok faktör olduğu görülmüştür.

Arap-İslam dünyasında dikkat çeken bazı çalışmalara değinmek istiyoruz. Başlığında *intihar* kelimesini ilk olarak kullanıldığını tespit ettiğimiz, el-Ğumarî (t.y.) tarafından yapılan *Kâm 'u'l-Eşrâr an Cerîmeti'l-İntihar* adlı çalışmanın yazılma sebebi, her yaştan insanın intihar etmesi ve bunun yaygınlaşması ve intiharın hükmüyle bu eyleme dair *nasslardaki* tehditlerin caydırıcı olması ümididir. Züheyr (2008) tarafından yapılan çalışmada ise üniversite öğrencilerinde intihar algısının nasıl olduğu araştırılmıştır. Bu çalışmada intihar tasavvuru, intihar sebepleri, intihar sonuçları ve intiharı önleme yolları, cinsiyet ve yerleşim yeri açısından ele alınarak intihar algısına yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmada toplumsal sorunların çok olması, dinî motivasyon eksikliği, psikolojik sorunlar, aile desteğinin eksikliği ve küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan ahlâkî bozulma, intiharın sebepleri arasında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca intiharın önlenmesinde dinî ve millî gelenek ve duyguların önemli bir fonksiyon icra ettiği belirtilmiş; namaz kılma, Kur'an okuma, dinî bağlılık ve ailede alınan dinî eğitimin intiharı önleyebileceği ifade edilmiştir. Ureyve (2009) tarafından yapılan çalışmada dinî eğitim, dinî inanç ve toplu ibadetlerin intiharı önlemeye yardımcı olduğu belirtilmiş; sosyal, kültürel ve sağlık alanlarında yapılan hizmetlerin intiharı önlemek için zorunlu olduğu ifade edilmiştir. el-Fâris (2004) tarafından yapılan çalışmada ise intihar olgusu dinî ve kanunî açıdan ele alınmış ve intiharla ilişkili hayat olayları üzerinde durulmuştur.

Türkiye'de ve Batı'da birçok çalışma yapılmıştır. Arsel (2010) tarafından yapılan çalışmada geleceğe yönelik duygu ve beklentiler, kişilerarası ilişkilerde ketleyici bir tarza sahip olmak, düşük eğitim düzeyi, umutsuzluk, düşük gelir, motivasyon kaybı, besleyici tarzın düşük olması, arkadaş ve aile desteğinin bulunmaması, olumsuz kişilerarası iletişim tarzı, besleyici tarzın düşük olması intihar olasılığının yordayıcıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Malone ve diğerleri (1995) ile Molock ve diğerlerinin (2006) yaptığı çalışmada umutsuzluk ve

depresyonun intihar düşüncesini ve intihar teşebbüsünü artıran durumlardan birisi olduğu tespit edilmiş, toplu dinî ibadetlere katılımın intihara karşı koruyucu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hakkı (1924) tarafından yapılan çalışmada dinî eğitim eksikliği, dünyevî sıkıntılara direnç gösterememe, ümitsizlik, inançsızlık, İslamî terbiye eksikliği intihara götüren sebeplerden olduğu belirtilmiş; İslam'da intiharın yaratıcının nimetine küfür ve Allah'a yapılan bir isyan olduğu; İslam'ı hakkıyla bilen ve yaşayan insanlarda intihar düşüncesi bulunması ihtimalinin çok düşük olacağı ifade edilmiştir.

İnce (2007) tarafından yapılan çalışmaya göre intihar girişiminde bulunma bayanlarda erkeklere göre daha fazladır. Girişimde bulunanların çoğunluğunun 15-24 yaş diliminde olduğuna; bekârların evlilerden daha fazla intihar girişiminde bulunduğu; ailede kardeş sayısının fazla olmasının intihar girişimini artırdığına; okuma-yazma bilmeyenlerin daha az intihar girişiminde bulunduğu; yüksek sosyo-ekonomik duruma sahip olanların daha az intihar girişiminde bulunduğu; ilde yaşayanların ilçe ve kasabadakilere göre daha fazla intihar girişiminde bulunduğu ulaşılmıştır. Ayrıca intihar girişiminde bulunanların hayatın anlamı ve değeri noktasında bir kararsızlık ve boşluk yaşadığına, geleceğe yönelik düşük bir ümit beslediklerine, dinî yaşantı ve dinî bilgi açısından zayıf olduklarına, dinî eğitimin eksik olduğuna, dinî pratikleri sadece ihtiyaç halinde yerine getirdiklerine ulaşılmıştır.

İntihar düşüncesi umutsuzlukla yakından ilişkilidir. Umut duygusu intihar eğilimli bireylerde dayanıklılığı artırır. Kendine saygının azalması, yoksunluk düşünceleri, kendini eleştirme ve kendini suçlama depresyonu tetikleyerek intihara götürür. Üst benlik ve özel savunmalar depresyonu azaltır. Sevgi yitimi, değersizlik, kötümserlik gibi duyguları kendine yönelten birey intihar düşüncesine götürür. Algılanan benlik algısı ve benlik etkinliği düşüklüğü intihar girişimine yönelir. Problem çözme becerileri, öfke, saldırganlık, dürtüsellik, üzüntü, doyumsuzluk, iştah kaybı intihar davranışını etkiler (Ağır, 2007). Kınter (1998) tarafından yapılan araştırmada dinî inanç ve pratiklerin ümitvâr olmada etkili olduğuna, yani dinin umut kaynağı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Allah'a inanmak O'nun sıfatlarına inanmayı da gerektirdiği için, bir Müminin Allah'ın sonsuz kudretinden ümidini kesmemesi gerekir (Öztürk, 2008). Murphy ve diğerlerinin (2000) yaptığı araştırmada bir inanç sistemine sahip hastalar için bu inançlarını terapiye dâhil etmenin umutsuzluk ve depresyonu azaltabileceği, dinî inancın

dindar bir insana bilişsel bir çatı sağladığı, dinî inanç ve duygusal iyiliğin bağlantısının olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ümit, Allah'a inanmaktan ve güvenmekten kaynaklanan güçlü ve samimi bir beklentidir. İnanç, ibadet ve iyi davranışlar sayesinde Allah'tan her zaman ümitvâr olunur. İnsanın ümit ve beklentileri onu Allah ile irtibatını sürdürmeye sevk eder. İnsan, istediklerini elde edememiş olsa bile, bu yolda ümit taşıdığı için rahat, huzurlu, kaygıdan uzak bir yaşam sürme imkânı bulur. Allah'tan hiçbir zaman ümidini kesmeyen mü'min, karşılaştığı bütün sıkıntıları kolaylıkla aşar. Allah'a duyduğu ümit, inananın azim ve kararlılığını canlı tutar, hedef ve amaçlara ulaşmada cesaretini destekler. Ümit, mü'minin ruh sağlığını korur, iyimser bir kişilik sahibi olmasını sağlar (Kasapoğlu, 2007).

Depresyonun belirtilerinden biri de intihar düşüncesidir (Koroğlu, 2006: 50). Bunun yanında intihara yönelmede depresyonun şiddeti, cinsiyet ve yaş gibi faktörler etkili olur (Loo ve Loo, 1993: 45). Farklı ülkelerde intiharla ilgili yapılan çalışmalarda intihara davranışı sergilemenin gençlerde daha yüksek olduğuna (Koroğlu, 2006: 219); depresyon ve çökkünlüğün gençleri intihara sürükleyen temel faktörlerden olduğuna ve ağır depresyon hastalarında intiharla hayatlarını sonlandırma oranının yüksek olduğuna (Kaya, 1999: 44) ulaşılmıştır. Littauer'un (2005) araştırmasında depresyonun, intihar eğilimini artırıcı bir fonksiyona sahip olduğuna ulaşılmıştır. Köylü (2010), samimi bir inanca sahip olan pozitif bir duyguya sahip bireylerin kaygı, stres, depresyon ve intihara teşebbüs gibi olumsuz durumlardan kendilerini daha fazla koruyabileceğini belirtir. Yapıcı (2007) tarafından yapılan çalışmada, dinî hayat göstergeleri ile depresif belirtiler arasında anlamlı ilişki olduğuna, Allah'ın varlığını iç dünyada güçlü bir biçimde hissetme düzeyi arttıkça özsaygı yükselirken, depresyon, umutsuzluk ve intihar olasılığının düştüğüne ulaşılmıştır. Durkheim (2011: 27) intihar oranlarının yüksekliğini, toplumu ayakta tutan ahlâkî değerlerin zayıflamasıyla birlikte sosyal birlik ve beraberliğin bozulmasına bağlamasının yanında bütünlük ve dayanışma çözülmesinin bu bozulmayı hızlandırdığını ifade eder.

Melankoli, stres ve sadist kişilik yapısı intihara yöneltebilirken bireyi intihar teşebbüsüne sürükleyen etkenleri kesin sonuçlarla açıklamak çok zordur (Freud, 1917). En ağır psikotik düzeyde melankolik, intihar tehlikesi olan bir hastalık, keyifsiz, morali bozuk, dünyayı

ve geleceği karamsar bir bakışla değerlendiren bir kişiye kadar olan bütün depresif durumları kapsar (Alper, 1997: 10). Günlük davranışlardaki ani değişiklikler, hüznü, melankolik bir hal, insanlardan uzaklaşma, saldırganlık, uykusuzluk, durgunluk, kendi dışındaki olaylara karşı ilgisizlik, çok sevilen malı bağışlamak, yalnızlık ve dostluklardan mahrumiyet de intiharın işaretlerindedir (McCullough, 1987). Dinî inanç, intihar riski konusunda koruyucu bir faktördür (Sayar ve Bozkır, 2004). Dinden uzaklaşma da intihar riskini artıran bir durumdur (Aydemir vd., 2002). Ailevî bağlar ve dinî inançlar intihar davranışını önlemede önemli fonksiyona sahiptir (Okman, 1997). Batıgün'ün (2005) yaptığı araştırmada dinî ve ahlâkî gerekçeler intiharı önleyici bir fonksiyona sahip olduğuna ulaşmıştır. Şemalar Tanrı, kader, ahiret inancı, dua ve ibadetler gibi dinî tutum ve davranışlar dinî inançları beslerken, dinin anlam üretme yetisi sayesinde dinî başa çıkma olumsuz durumların üstesinden gelmede önemli bir fonksiyona sahiptir (Gün, 2012). Zayıf dinî tutumların yanında kişilik yapıları ve o anki olumsuz ruh hali intihar eğiliminde etkili olabilir (Ağılkaya, 2010). Stack (1991), dinî hayatın zayıflığı ve birleştirici aile değerlerindeki düşüşün intiharın sebeplerinden biri olduğuna, dindarlık oranı yüksek olan yerleşim yerlerinde intihar oranının düşük olduğuna ulaşmıştır. Bunun yanında dinî inanç ve ibadetlerin intiharı önlemede önemli bir fonksiyona sahip olduğunu, dinî bütünleşme ne kadar kuvvetli ve olumlu ise intihar ihtimalinin de o derece az olacağını belirtmiştir. Comstock ve Patridge (1972) tarafından yapılan araştırmada dinî bağlılık düzeyinin intihar oranları ile negatif ilişkisi tespit edilmiştir. Dervic ve diğerlerinin (2004) çalışmasında da dinî bağlılığı olmayanların intihar eğilimlerinin dinî aidiyeti olmayanlara göre daha yüksek olduğuna ulaşmıştır. Greening ve Stoppelbein (2002) tarafından yapılan araştırmada dinin intiharı yasaklaması, inancın oluşturduğu içsel huzur ve anlam, dinî kolektif birlikteliğin sağladığı sosyal destek gibi etkenlerin intihar davranışını önleyici bir fonksiyon olduğuna ulaşılmıştır.

Kader inancı önemli ölçüde psikoterapik işlevselliği olan; çalışma ve güvenme, sığınma ve inanılan varlığın yardımını bekleme, en olumsuz durumlarda bile ümitvar olma, inanılan varlıkla ilişkiyi kesmeme ve bu ilişkiye takviye yapma gibi dinî inanç açısından son derece önemli faktörleri aktive etmektedir. Bu nedenle kader inancı, dinî inancı besleyen en önemli kaynaklardan biridir (Karaca, 2006). Çevik (2005) tarafından yapılan araştırmada ölümü

anlamlandırma, cennet-cehennem inancı, ahirete inanmanın intiharı önlemede etkili bir durum olduğuna ulaşılmıştır. Allah'a bağlılık, tevekkül ve benzeri inançların zayıflaması intihar olaylarının artmasının sebeplerindendir (Kerim, 1931). Simpson ve Conklin'in (1989) yaptığı çalışmada Müslümanlarda intihar etme davranışının diğer Hristiyanlara göre daha düşük oranda olduğuna ulaşılmıştır. Gangat ve diğerlerinin (1987) yaptığı çalışmada da Hinduların intihar oranları Müslümanlardan daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Madde bağımlılığı da intihara götüren sebeplerin başında yer alır (Ağılkaya, 2008: 42). Ergenlerde madde kullanımı intihar eğilimini artırırken dinî ve manevî eğiliminin ise intihar eğilimini azalttığına ulaşılmıştır (Dew et al., 2008).

Yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde olumsuz yaşam olaylarına dayalı birçok intihar sebebi olduğuna ulaşılır. Stres, sevilen birini kaybetmek, boşanmalar, ciddî sağlık sorunları, ekonomik kayıplar, kaza, şiddet olaylarına maruz kalma en sık rastlanılan intihar sebepleridir. Ebeveyninden kopma, eşinden boşanma, arkadaşına küsme, doğup büyüdüğü yerden ayrılma, çok sevdiği birilerini kaybetme, ruhsal ya da bedensel herhangi bir hastalığa yakalanma, savaş-işkence-taciz gibi şiddet olaylarına maruz kalma, deprem-sel-yangın gibi doğal felaketler yaşama, ekonomik kayıplar, meslekî başarısızlık gibi olaylar olumsuz yaşam olayları olarak değerlendirilir. Bu olaylar psikolojik bakımdan bireyi yıpratır, yaşamını anlamsız kılar. Bunun sonucunda dünyayı gereksiz bir yer olarak algılayan birey geleceğe yönelik umudunu kaybeder. Böylece birey umutsuzluk, çaresizlik, anlamsızlık, boşluk ve yalnızlık duygularına kapılır. Bu duygular anlamsızlığa, boşluğa, yalnızlığa, strese, depresyona ve öfkeye götürür. Ayrıca üzüntü, isteksizlik, huzursuzluk, kaygılar, hayata küsme, kişisel sorumluluklarını yerine getirmeme, temel alışkanlıklarda değişiklikler, yorgunluk, bitkinlik ve bireysel dayanıklılıkta zayıflama, motive olmada zorluk çekme, duygusal ihtiyaçların değişimi, çaresizlik hissetme, umutsuzluk duyguları, kendini değersiz ve suçlu hissetme, olumsuz düşünme, zararlı madde kullanımında artış, ölüm ya da intihar düşünceleri intiharın belirtileri olarak ifade edilir.

Bunun yanında din ve intihar ilişkisi bağlamında yapılan çalışmalarda dinî inancın ve ibadetlere katılımın intihar davranışını azalttığı; dinî değerler, ibadetler ve dinî bağlılık gibi unsurların intiharı önlemeye yardımcı olduğu; dinî inançları güçlü olan toplumların daha mutlu

olduğu, hayattan daha fazla zevk alabildiği ve intihar düşünceleriyle başağıkabilme yetilerinin daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla intihar olgusunda dinin koruyucu bir faktördür.

II. ÖMER NASUHİ BİLMEN'DE İNTİHAR VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

Bilmen intihar olgusunu birkaç açıdan ele almaktadır. Konuyu ayet, hadis ve bunların doğrultusunda oluşan ilmi birikimden yola çıkarak açıklamaya çalıştığı görülmektedir. O bu açıklamalarıyla, dinin temel kaynaklarındaki bilgileri çağın insanına ışık tutacak bir üslup ve yöntemle sunmaktadır. Bilmen konunun hem doğrudan fikhî hükümlerine temas ederken, hem de meselenin sosyo-psikolojik yönünü de katarak açıklamalar yapmaktadır.

Bilmen'in özellikle fikhî ve ahlâkî hükümler bağlamında konuya dair verdiği bilgiler şu çerçevededir: Bir sıkıntıyla karşılaşıldığında ölümü istemek yerine hayırlısını istemek gerekir (Buhari; Merdâ, 19). İslam'da bir Müslüman için intihar, ahirette büyük azapları gerektiren bir cinayet olduğu gibi kırgınlık veya öfke yüzünden ölümü istemek de caiz değil mekruhtur (Bilmen,1986: 435).

Bilmen (1986: 443-444) insanların kendi nefislerine karşı bir takım bedenî ve ruhî vazifeler ile sorumlu olduğunu, bunlardan birinin, vücudu harap edecek şeylerden sakınmak olduğunu ifade eder. Bu nedenle İslam'da içkinin, herhangi bir uzvu kesmenin ve intiharın Allah'ın insana hediyesi ve emaneti olan hayata kıyması demek olduğu için haram olduğunu belirtir. Bu gibi haram olan şeylerden kaçınmanın kişisel bir vazife olduğunu, aksi halde insanın birçok pişmanlıktan ve azaptan kurtulamayacağını da söyler. Ayrıca Bilmen (1986: 419) dikkat çekici bir meseleye değinerek, dilenmenin bir kazanç yolu olmadığını, yüksek himmet sahibi olan Müslüman ruhunun dilenmeye tenezzül etmeyeceğini ve dolayısıyla dilenmenin İslam'da haram olduğunu belirtir. Bununla birlikte, çalışmaktan tamamen aciz birinin, eğer açlıktan ölecekse, nefisini tehlikeye atıp intihar etmektense dilenmesi gerektiğini söyler. Bunu da “dilenme, kulun en son kazancıdır” (Beyhâkî, 2003:V/41) hadisine dayandırır.

Bilmen (1985:I/287-288), bir işin lehine sonuçlanması için adak olarak kendi nefisini adamasının geçersiz olduğunu, çünkü intiharın Allah'a karşı bir isyan ve insanın kendisine verdiği bir zarar olduğunu ifade eder. Yine Bilmen (1985:V/2643) koşulsuz itaat etmekle emredilen anne-babanın cana zarar verecek istekleri olması durumunda, böyle bir durumun intihar kabul edildiği için onlara itaat edilmeyeceğini de söyler. Bilmen, Kur'an ve hadislerde de

belirtildiği gibi intihar etmenin caiz olmayıp, bilakis haram olduğunu ifade ederken, Müslümanın her ne olursa olsun hayatını muhafaza etmesini, kötü arkadaşlar edinmemesini, güzel ahlak sahibi olmasını, toplumsal ahlakı gözetmesini ve dolayısıyla intihara yola açan durumlardan uzak durmasını öğütler. İntihar edenin cenaze namazının kılınması meselesinde Bilmen (1986:237), İmam Ebu Yusuf'un içtihadına işaret ederek hata ile veya şiddetli bir ağrıdan dolayı olmadıkça müntehir (intihar eden) üzerine namaz kılınmayacağını belirtir.

İslam'da hayatı koruma çok önemli bir prensiptir. Malların ziyan edilmemesini ve kendini öldürmeme emredildiğine (Kur'an, 4/29) göre mal ile insan arasında büyük bir ilişki var. Aslında insan malını boş yere harcarsa canına kıymaya da teşebbüs etmiş olur. Kendini öldürmeye teşebbüs etmekse hiçbir şekilde caiz değildir. Bu nedenle İslam'da intihar kesinlikle haramdır (1964: 57). Allah'ın mallarınızı aranızda bâtil yere yemeyiniz ve kendinizi öldürmeyiniz (Nisa, 4/29) buyurması malları zâyî etmekle, nefisleri katletmek arasında büyük bir münasebet olduğuna işaret eder. Gerçekten de insan malını boş yere elinden çıkarırsa hayatına bir çeşit kast etmiş olur. Hayata kast etmek ise hiçbir durumda caiz değildir. Bunun içindir ki İslam dininde intihar kesinlikle haramdır (Bilmen, 1964: 54). Çünkü insan kendi şerefini korumakla yükümlü, bir takım ibadet ve vazifelerle mükelleftir. Müntehir insanî şerefini ayaklar altına almış, sorumlu olduğu vazifelerden kaçmış, Yaradan'ına isyan etmiştir. Ayrıca başkaları için de kötü bir örnek olmuştur (Bilmen, 1964: 54).

İntihar olgusunun fıkhi boyutu yanında ahlâki ve uhrevi yönüne temas eden Bilmen (1985:II/582), Kur'an'ın "kendinizi öldürmeyiniz" (Nisa, 4/29) ayetinden yola çıkarak dünya ve ahirette Müslümanların zararına olduğu için kendilerini ve birbirlerini öldürmemelerini, intiharda bulunmamalarını tavsiye eder. Bu noktada din kardeşliğine ve insan kardeşliğine uyulmasının ve gayrimeşru öldürmelere imkân verilmemesinin intiharı ve öldürmeyi önleyeceğini ifade eder. Allah'ın kullarını sevdiği için bizlere intihar etmeyi yasakladığına vurgu yapar. Bilmen (1959:119) ölenin ahirette, dünyada yaptıklarına göre mükâfat ve ceza göreceğini belirtir. Bu noktada Bilmen (1959:110) haramın liğayrihi (dolaylı) ve liaynihi (bizzat) olmak üzere iki çeşit olduğuna atıfta bulunur. Başkasının rızası olmaksızın malını yemekle işlenen harama liğayrihi haram; içki içmek ve haksız yere adam öldürmek ya da kendi canına kıymak için işlenen harama da liaynihi haram denir (Bilmen, 1959:110). Bu çerçevede

intihar etmek haram olup, liaynihi haram kategorisine girer.

Konunun ahlaki ve psiko-sosyal yönüne işaret ederken, dünya hayatını gerçekçi bir gözle değerlendiren Bilmen'e göre, hayatta birçok felakete karşılaşılır, birçok sıkıntılara maruz kalınır ve başkasına muhtaç hale gelinir. Bu olumsuzluklar geçici şeylerdir ve insanın tahammülünün üstünde değildir. İnsan intihar etmekle kurtulamaz ya da rahat edemez. Tam aksine daha büyük sıkıntılara ve felaketlere uğrayacaktır. Allah'ın emrine karşı çıkmış, Allah'ın verdiği canına kıymaya teşebbüs etmiş olduğu için çok fazla azaba uğrayacaktır. Hz. Peygamber, bir insanın kendisini ne ile öldürürse kıyamet gününde onunla azap göreceğini belirtmiştir. Allah'ını bilen, kadere razı olan, ahirete inanan bir Müslüman canına kıymaz. Hayat çok değerli, ilahi bir hediyedir. İnsan hem dünyada hem de ahirette mutluluğa ve huzura ulaşmak için hayatını iyi değerlendirmeli ve her anını Allah yolunda harcamalıdır (Bilmen, 1964: 55). Karşılaştığı felaketler karşısında insanın sahip olduğu ümit, İlahi affa erişmeyi umarak iman ehlinin teselli bulması ve hayatından lezzet alması demektir. İnsan korku ile ümit arasında bulunmalıdır (Bilmen, 1964: 70). Bunun yanında cennet ümidi ve cehennem korkusu ile uğraşmak, dünya ile hemhâl olmak, insanı Allah'tan meşgul kılmamalıdır. Allah'ı zikretmek, tefekkür etmek ve Allah sevgisine nail olmak için çabalamak, mümin olmanın en büyük bir mertebesidir (Bilmen, 1964: 70).

Bu bağlamda tevekkül, bütün sebepleri yerine getirerek üzerimize düşeni yapmak ve Allah'a tam olarak güvenerek olumlu sonuçlanmasını yine O'na bırakmak, O'ndan yardım ümit etmektir. Müslüman kimse sebepleri yerine getirdikten sonra azmedip Allah'a tevekkül etmelidir (Âl-i İmran, 3/159). Böyle bir tevekkülle dayanıklı bir kalbe ve güçlü bir kararlılığa sahip olur, hiçbir şeyden vazgeçmeksizin hayatî mücadeleye devam eder, insanlara kuvvet ve mutluluk verir. Tevekkül imandan kaynaklanan en güzel ruh hallerinden biridir ve eşsiz bir huydur. Tevekkül konusunda en güzel örnek Hz Peygamberdir (Bilmen, 1964: 95-96).

İntihara götürecek tutum ve davranışlara dikkat çeken Bilmen, İslam'da meşru yollarla kazanılan dünya malı insan hayatına hizmet ettiği için boş yere harcama yapılmaması gerektiğine vurgu yapar (Bilmen, 1964: 53). Bu babdan olarak, meşru olmayan kumar ile uğraşmak yararlı işlerden alıkoyar ve insanı ihtiraslarının kurbanı eder. Kumar yüzünden servetini kaybetmiş, haysiyetlerini çiğnemiş, hüznü ve kederle dolu yaşamış insanlar vardır.

Bunun sonucunda aile hayatında hoş olmayan durumlar meydana gelir, hayat çekilmez hale gelir, arkadaşlar arasında kavgalara, öldürülmelere bile yol açar. Servetlerinin ellerinden çıkması birçok insanı umutsuzluğa düşürür ve bu da intihara sevk eder. Böyle olaylar gündelik hayatta daima görülür (Bilmen, 1985:I/221). Ayrıca insan çok değerli ve kıymetli bir varlıktır. Fıtratındaki bu üstünlüğe ve bir nimet olarak verilen aklına rağmen kötülüklerle teşebbüs ederse ve şehvetine kapılırsa değerini azaltır. Nefsinin esiri olan bir insan Allah'ın rızasını elde edemez (Bilmen, 1964:152). Bunun yanında insanları kötülüğe ve tembelliğe yönelten, yaratılış amacını unutturan ve ahirete hazırlanmaktan alıkoyan birçok mazeret vardır. İnsanları ahirette felaha kavuşturmak için imanlı yaşamalı, nefsiyle mücadele etmeli ve zorlukların üstesinden gelinmelidir (Bilmen, 1964:206).

Kıymetli olan hayatın bir anını bile geri almak mümkün olmadığı için zaman, dünya ve ahiret için iyi bir şekilde değerlendirilmelidir. İbadet etmeli, san'at ve ticaret gibi övülmüş şeylerle uğraşılmalıdır. Hayatı boş yere ve meşru olmayan eğlencelerle geçirmek büyük bir felakettir (Bilmen, 1964:247). Müslüman, ahlâkın bozulduğu bir zamanda Hz Peygamber'in sünnetine sarılmalıdır. Çünkü Hz Peygamberde zühd, takva, tevazu, vekar, sabır, sebat, ahde vefa, hukuka riayet, affetme, merhamet, şefkat gibi bütün ahlâkî faziletleri vardır (Bilmen, 1964:104). Bilmen (1964:207-210), güzel amellerde bulunmak, namaz kılmak, oruç tutmak, ahlâkî güzelleştirmek için uğraşmak, geçim için çalışmak, ticaret, sanat, ziraatle uğraşmak ve düşmanla cihat yapmak mücahededir. Bu mücahedeler dine davet için mücahede ve nefis ile mücahede olmak üzere iki bölümden oluşur. Hz Peygamberin hadisinde nefis ile mücahede İslam'da en büyük mücahede olarak ifade edilir. Düşman tarafından şehit edilen ahiret nimetlerine kavuşurken, nefis-i emmarenin mağlubu olarak nefis mücahedesini kaybeden ise dünya ve ahirette güzellikler elde edemez. Nefis ile mücahede etmeyen fertler ilim, ahlâk ve din bakımından toplumu yükseltmez. İnsanlık için nefis ile mücahede yapmak ve insanlığa yaraşır sıfatlar edinmek gerekir.

Meselenin farklı ama önemli bir boyutuna dikkat çeken Bilmen'e göre, milletlerin ilim ve fenninin alınması yerine, onların ahlâkî olmayan hallerinin medeniyet kılıfı altında taklit edilerek alınması da caiz değildir. Böyle bir taklit bir milleti harap eder, halkın âdâbını bozar, genel ahlâkî kötüleştirir, insanlar arasında ayrışmalara neden olur. Böyle bir durum toplumun

intiharına yol açar (Bilmen, 2010: 322). Bilmen'e (1964: 59) göre iki çeşit intihar vardır: Kısmî ve küllî intihar. Kısmî intihar, herhangi bir uzvu kesmek, eğlenceye dalmak, içki gibi sağlığa zararlı madde kullanmaktan ibarettir. Küllî intihar ise yaşamı bir anda sonlandırmaktır. İntihar eden kendi hayatını korumak, ibadet etmek ve vazifelerini yerine getirmekle sorumludur. İntihar eden kişi insan şerefini ayaklar altına alır, ahireti için yapması gerekenlerden kaçır, Allah'a isyan eder ve başkaları için kötü örnek olur

TARTIŞMA

İslam âlimlerinden biri olan Bilmen eserlerinde hayatın değerine işaret etmiş, intiharın sebeplerine ve ilgili hükümlere değinmiştir. İslam'da bir Müslüman için intihar, ahirette büyük azapları gerektiren bir cinayet olduğu gibi kızgınlık veya öfke yüzünden ölümü istemek de caiz değil mekruhtur (Bilmen,1986: 435). Bu konuda fakihler ve Ehl-i sünnet âlimleri kendini öldüren kimsenin dinden çıkmış sayılmayacağını, ancak büyük günah işlemiş olacağını ittifakla belirtmişlerdir (Hökelekli, 2000).

Bilmen (Bilmen, 1964: 54-55) dünyaya birçok vazife için gönderilen ve ibadet etmekle yükümlü olan insanın, intihar etmekle, sorumlu olduğu vazifelerden kaçtığını, Allah'a isyan ettiği için intihara yöneldiğini ve toplum için de kötü bir örnek oluşturduğunu belirtmiştir. Nitekim Kerim (1931) de Allah'a tevekkülün zayıflaması ve Allah'a bağlılığın azalmasının intiharın sebeplerinden biri olduğunu ifade eder. Dinî inanç zayıflığı genel olarak intihara yöneltmekle (Hakkı, 1924; Kerim, 1931; Aydemir vd., 2002; Züheyr, 2008) birlikte dinî inancın ve kadere imanın zayıflaması insanları ilk önce umutsuzluğa sevk eder (İmamoğlu ve Yavuz, 2011). Umutsuzluk ise intiharın en temel sebeplerindendir (Arsel, 2010; Malone et al, 1995; İnce, 2007; Ağır, 2007).

Kendi şerefini korumaktan sorumlu olan insanın şerefini çiğnemesi yani kendine saygısının azalması intihara götürür (Bilmen, 1964: 54). Çalışmalarda öz saygıda azalma ve kendine yönelik olumsuz farkındalığın intihara götürdüğü (Beck, 1995; Baumeister, 1990; Ağır, 2007), kendini değersiz algılayan bireyin mutsuzluk duygusuna kapılması da intihara sürüklediği (Beck, 1995) ifade edilir. Bilmen'e göre olumsuz hayat olayları olan felaketlere, sıkıntılara uğrayan ve ihtiyaç içinde kalan insan intihara sürüklenir (Bilmen, 1964: 55). Nitekim yapılan araştırmalarda da yaşanan olumsuz hayat olaylarının yol açtığı hüznün (McCullough,

1987; Baumeister, 1990; Ağır, 2007), bu durumun yol açtığı kendini çaresiz algılamanın (Beck, 1995) ve içinde bulunduğu çıkmazın (Baumeister, 1990) intihara yol açtığı belirtilmiştir. Psikolojik kaybın, ayrılığın ve terk edilmenin bir felaket olarak algılanması (Freud, 2003), bireyleri öfke ve kızgınlığa götürmesi sonucu intihara teşebbüs edilir (Freud, 2003; Ağır, 2007).

Allah'ın kendinizi öldürmeyin (Nisa, 4/29) emrine muhalefet edilmesi, Allah'ın emaneti olan hayata kast etme düşüncesi ve ahirette karşılaşacağı azabın unutulması intihara yol açar (Bilmen, 1964: 55). Bunlar dinî inanç ve ahiret inancı ile ilgili düşüncelerdir. Olumsuz durumlarla karşılaşıldığında, dinî inancın zayıf olmasının intihara neden olan durumlardan biri olduğu ifade edilir (Hakkı, 1924; Kerim, 1931; Aydemir vd., 2002; Züheyr, 2008). Yine ahiret inancının zayıf olması ve ahiret mutluluğunun unutulmasının intihara sürükleyen durumlardan biri olduğu da belirtilir (Karaman, 2002; Çevik, 2005). Çünkü ahiret inancının kuvvetli olması samimi bir dinî inancın göstergesidir (Gün, 2012).

Bilmen'in belirttiğine göre, meşru yollarla kazanılan dünya malı, insan hayatına hizmet ettiği için önemli bir yere sahiptir. İnsan kazandığı malına sahip çıkmalıdır (Bilmen, 1964: 53). Nitekim Kur'an'da malların hayatın devamlılığı sağlayan bir dayanak olduğu belirtilerek korunması ve ehliyesiz kişilere verilmemesi emredilmiştir (Nisa,4). Araştırmalarda dünya malından yoksunluk düşüncesinin depresyona yol açtığı belirtilmiş (Beck, 1995; Ağır, 2007), depresyonun da intihara götüren sebeplerden biri olduğu ifade edilmiştir (Loo ve Loo: 1993; Malone vd, 1995; Kaya, 1999; Littauer, 2005; Molock et al., 2006; Köroğlu, 2006; Ağır, 2007). Ayrıca doyumsuzluğun intiharın sebeplerinden biri olduğu (Ağır, 2007) ve gelir düzeyi düşük olanların intihara daha çok teşebbüs ettiği (Arsel, 2010) vurgulanmıştır.

İntihar edenin cenaze namazının kılınması meselesinde Bilmen, sadece İmam Ebu Yusuf'un içtihadına işaret ederek hata ile veya şiddetli bir ağrıdan dolayı olmadıkça müntehir (intihar eden) üzerine namaz kılınmayacağını belirtir (Bilmen, 1986: 237). İntihar edenin cenazesinin diğer cenazeler gibi yıkanacağı ve müslüman kabristanlığına gömüleceği konusunda fakihler ittifak etmekle beraber, bu kişinin cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı meselesinde ihtilafa düşmüşlerdir. İmâm-ı Azam ve İmam Muhammed'in, namazının kılınabileceğine, Ebû Yûsuf'un ise kılınamayacağına hükmettiği rivayet edilir. Ancak fakihlerin çoğunluğuna göre intihar eden bir müslümanın cenaze namazı kılınır (Hökelekli, 2000).

Dünya nimetleriyle gereğinden fazla uğraşmak ve eğlenceye dalmak insanı Allah'tan uzaklaştırır. Bu nedenle Allah'ın sevgisine nail olmak için çalışmak samimi bir inanan için en yüksek mertebedir (Bilmen, 1964: 70). Dinî hayatı zayıf olduğu zaman insan dünyaya dalar ve Allah'ı unuttur. Araştırmalarda hem dinî hayatın zayıf olmasının (Stack, 1991; İnce, 2007) hem de dinî inanç zayıflığının (Hakkı, 1924; Kerim, 1931; Aydemir vd., 2002; Züheyr, 2008) intihara götüren sebeplerden biri olduğu belirtilir.

Hz. Peygamber'den habersiz yaşanması ve onun örnek alınmaması ahlâkın bozulmasına neden olur (Bilmen, 1964: 104). İnsanın dünya ve ahirette kurtuluşa ermesi için insan güzel ahlâkı elde etmeye çalışmalıdır (Bilmen, 1964: 224). Araştırmalara göre toplumsal huzurun bozulması ve ahlâksızlık intihara eğilimi artırırken ahlâkî değerlerin zayıflaması da intihara yol açar (Durkheim, 2011; Züheyr, 2008). Ayrıca toplumsal ilişkilerdeki düzensizlik ve dalgalanmaların da intihara götüren sebeplerden olduğu belirtilir (Züheyr, 2008; Eskin, 2012: 87-98). Sabır, affetme, şefkat gibi bütün ahlâkî faziletlerle sahip olan Hz. Peygamberin örnek alınmaması ve ahlâkî çöküntülerin yaşanmasının toplumsal düzenin bozulmasına neden olduğu ve bu durumun da intihar eğilimini artırdığı ifade edilebilir.

Çok değerli bir varlık olan insan, fitratındaki üstünlüğe ve nimet olarak verilen aklına rağmen kötülüklerle teşebbüs ederse Allah'a isyan etmiş olur. Nefsinin esiri olarak saldırganlığa kapılırsa Allah'ın rızasından uzaklaşmış olur (Bilmen, 1964: 152). Bu durum sadist ve saldırgan kişiliklerin oluşmasına ve bu saldırganlığı bireyin kendine yöneltmesine yol açar. Nitekim Freud (1917), McCullough (1987) ve Ağır'ın (2007) araştırmalarında saldırgan ve sadist kişilik yapısının intihara yol açtığı belirtilmiştir.

Kıymetli olan hayatın bir anını bile geri almak mümkün olmadığı için zamanı, dünya ve ahiret için iyi bir şekilde değerlendirmelidir. Çünkü hayatı boş yere ve meşru olmayan eğlencelerle geçirmek büyük bir felakettir (Bilmen, 1964: 247). Boş işlerle uğraşmak ve eğlenceye dalmak kötülüğe, tembelliğe, yaratılış amacını unutmaya, ahirete hazırlanmaktan alıkoymaya neden olur (Bilmen, 1964: 206). Eğlenceye kapılarak doyumsuz bir hale gelen böyle bir insan dünyaya gönderilme sebebini, hayatın anlam ve amacını, ahiretini unuttuğu için dinî hayatı zayıflar ve bu durum intihar düşüncesini artırır. Yapılan araştırmalarda hayatı anlamsız bulmanın intihara götüren sebeplerden biri olduğu belirtilir (Beck, 1995; İnce, 2007).

Bunun yanında eğlenceye dalan insanın maneviyatının bozulması melankolik bir duruma neden olur (Alper, 1997). Depresyona neden olan bu melankolik durum ise intihara yol açar (Loo ve Loo, 1993; Malone et al., 1995; Kaya, 1999; Littauer, 2005; Molock et al., 2006; Köroğlu, 2006; Ağır, 2007). Ayrıca tembelliğe alışan insanda da Allah'a tevekkül ve bağlılığın zayıflaması (Kerim, 1931) dinî hayatını da zayıflatır. Dinî hayat zayıflığı da intihara teşebbüsü artıran bir durumdur (Stack, 1991; İnce, 2007). Eğlenceye dalmak insanın dünya nimetlerinden daha çok haz alma düşüncesine yol açar. Doyumsuz hale gelen böyle bir insanın istediğini elde edemediğinde intihara teşebbüs etmesi çok daha kolaydır (Ağır, 2007).

Dinsizlik ve ahlâksızlık insanlık için çok büyük bir felaket ve zarardır. İnsanlığın kurtuluş ümidi bunların engellenmesine bağlıdır. Dünya ve ahirette kurtuluşa ermesi için insan, sağlam bir inanç ve güzel ahlâk elde etmeye çalışmalıdır (Bilmen, 1964: 224). Araştırmacılara göre de, bir toplumda dinî inancın zayıf olması intiharın sebeplerinden biridir (Hakkı, 1924; Kerim, 1931; Aydemir vd., 2002; Züheyr, 2008). Kumar ile uğraşmak yararlı işler yapmaya engel olur, hırslı bir kişiliğe dönüştürür, kazancı kaybettirir ve kederle dolu bir hayata sürükler. Bunun sonucunda aile hayatı parçalanır, arkadaşlar arasında kavgalar olur ve öldürmelere yol açar. Kazancın kaybedilmesi mutsuzluğa, mutsuzluk da intihara neden olur (Bilmen, 1985: I/221). Yapılan araştırmalarda hırslı kişilik yapısı sonucu oluşan doyumsuzluk duygusunun tatmin edilememesinin intihara neden olduğu (Ağır, 2007), kederle dolu bir hayatın insanı intihara sürüklediği (McCullough, 1987; Baumeister, 1990; Ağır, 2007) belirtilmiştir. Ayrıca ailevî ilişkilerin parçalanması (Stack, 1991; Züheyr, 2008; Arsel, 2010), arkadaşlık ilişkilerinin bozulması (Arsel, 2010) öldürme isteği uyandırır ve birey bu öldürme isteğini kendine yönelterek (Freud, 2003) intihara yönelir. Bunun yanında kumarda kazancı kaybetmesi bireyin kendisini umutsuz algılamasına neden olur. Kendini umutsuz algılama intihara götüren nedenlerdendir (Beck, 1995; Hakkı, 1924; Malone et al., 1995; Molock et al., 2006; İnce, 2007; Ağır, 2007; Arsel, 2010).

İnsanın birçok felaketle karşılaşması, sıkıntılara maruz kalması ve başkasına muhtaç hale gelmesi intihara sürükler (Bilmen, 1964: 57). Bu nedenle insan korku ile ümit arasında bulunmalıdır (Bilmen, 1964: 70). Yapılan çalışmalarda sıkıntılara direnç gösterememenin intiharın sebeplerinden biri olduğu (Hakkı, 1924), felakete ve sıkıntılara maruz kalmanın

olumsuz yaşam olaylarından biri olduğu için intihara sürüklediği (Bandura, 1917; McCullough, 1987), felaket ve sıkıntının yol açtığı stresli yaşam koşullarının intihara neden olduğu (Freud, 1917; Bandura, 1971) ifade edilir. Ayrıca felaket ve sıkıntılara maruz kalma ile bireyin kendisini çaresiz hissetmesi ve bu durumun yol açtığı, dünyayı ve geleceği olumsuz algılamaya da intihara götürür (Beck, 1995). Bunun yanında felakete ve sıkıntıya maruz kalanın içinde bulunduğu çıkmaz (Baumeister, 1990) ve duyduğu acı da intihara neden olur (McCullough, 1987; Baumeister, 1990; Ağır, 2007). Tevekkülde eksiklik olması duygusal dayanıklılığı, mücadelede gücünü ve mutluluğu azaltırken kararsızlığa neden olur (Bilmen, 1964: 95-96). Tevekkülün zayıflaması ise intihar olaylarının artmasının sebeplerindendir (Kerim, 1931).

Bilmen'in önemli bir tespiti de şudur: Batının ilim ve fenninin yerine ahlâken kötü hallerinin alınması caiz olmamakla birlikte böyle bir taklit milleti harap eder, toplumsal adabı bozar, ahlâki kötüleştirir, toplumda aykırılıklara neden olur. Bu durum toplumun intiharına neden olur (Bilmen, 2010: 322). Buna göre toplumsal bütünleşememe, ahlâkın bozulması, ahlâki değerlerin yok olmasının toplumda intihara yol açan durumlardan olduğu ifade edilebilir. Yapılan araştırmalarda insanların zarara uğraması, halkın görgü kurallarının bozulması ve ahlâkın kötüleşmesi sonucu meydana gelen ahlâki değerlerin zayıflaması ile bütünlük ve dayanışmanın çözülmesinin, sosyal birlik ve beraberliğin bozulmasının intihara neden olan bir durum olduğu ifade edilir (Durkheim, 2011). Ayrıca insanlar arasında ayrışmaların olmasının sonucunda sosyal bütünleşmenin gerçekleşmemesinin ve toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan düzensizliklerin intihara yol açan bir durum olduğu belirtilir (Züheyr, 2008; Eskin, 2012).

Alkol kullanımı, Allah'ın insanlara bir hediyesi ve emaneti olan hayata kıymasına neden olur. Bedene ve ruha zarar verdiği için İslam'da da haram kılınmıştır (Bilmen, 1986: 443-444). İnsanı zarara uğratan alkol kullanımı bir zararlı madde bağımlılığıdır. Yapılan çalışmalarda zararlı madde kullanımının ve madde bağımlılığının intihara neden olan durumlardan biri olduğu belirtilir (Dew et al., 2008; Ağıkaya, 2008). Dünya malına çok önem vermek ve serveti boşa harcamak insanın kendi canına kıymasına yöneltir. İslam'da intiharin haram kılınması, bu durumu engellemeye yöneliktir (Bilmen, 1964: 58). Nitekim eşyaya çok önem veren birey, mal kaybına uğradığında yaşamını anlamsız ve değersiz algılayabilir, olumsuz bir yaşantı içine girebilir. Yapılan çalışmalarda hayatı anlamsız ve değersiz bulma

(İnce, 2007) ile olumsuz yaşam olaylarının (Bandura, 1971; McCullough, 1987;) intiharın sebeplerinden olduğu belirtilmiştir. Ayrıca mal kaybına uğranması bireyin kendisini suçlamasına, eleştirmesine ve kendini başarısız olarak algılamasına götürebilir. Bu durumun sonucunda mutsuzluk duygusuna kapılan birey intihara yönelir (Beck, 1995). Bunun yanında kendini suçlama ve eleştirme ise depresyona sürükler (Ağır, 2007) ve depresyon da intihara neden olan durumlardan biridir (Loo ve Loo: 1993; Malone vd, 1995; Kaya, 1999; Littauer, 2005; Köroğlu, 2006; Molock et al., 2006; Ağır, 2007; Ağır, 2007).

Bilmen (1964: 59) intiharı kısmi ve külli intihar olarak ikiye ayırır. Kısmî intihar, herhangi bir uzvu kesmek, eğlenceye dalmak, içki gibi sağlığa zararlı madde kullanmaktan ibarettir. Zararlı madde kullanımı ve madde bağımlılığı kısmi intihar çerçevesindedir. Küllî intihar ise yaşamı bir anda sonlandırmaktır. Şerefini ayaklar altına alınması ve ahireti için yapması gerekenlerden kaçarak yaşamın sonlandırılması külli intihar çerçevesindedir. Yani özsaygısını yitiren, sorumluluktan kaçan ve Allah'a isyan ederek kendi canına kıyma bu bağlamda değerlendirilebilir. Kısmi-küllî intihar ayırımına araştırmacılarda rastlanmaması, Bilmen'in konuya yaklaşımının orijinal yönünü oluşturduğu söylenebilir.

SONUÇ

Toplumların karşılaştığı bir problem olan intihar olgusu, üzerinde düşünülmesi, sebeplerinin araştırılması ve dolayısıyla çalışılması gereken bir konudur. Freud, Durkheim, Bandura gibi bilim adamlarının intiharla ilgili çalışmalarının olması, intihar olgusunun sebeplerinin araştırılmasının öneminden kaynaklanmaktadır. Bu öneme binaen çalışmada, Bilmen'in intiharın nedenlerine ve bunların hükümlerine yönelik görüş ve değerlendirmeleri, yapılan güncel çalışmalar bağlamında farklı ve benzer yönleriyle değerlendirilmiştir. Çalışma neticesinde önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Bilmen, dinî bağlılığın zayıf olması, tevekkül edilmemesi, sorumluluktan kaçılması, Allah'a isyan edilmesi ve kadere imanın zayıflamasının insanları intihara yönlendirdiğinin altını çizmiştir. Bunun yanında Bilmen, kendine saygının azalması, kendini değersiz algılama, çok büyük sıkıntılarla karşılaşma ve derin bir hüznün içinde olmanın da intiharın sebeplerinden olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Bilmen, ahirete inancının zayıflaması ya da olmaması, kazancın kumar gibi gayri meşru yollarda kaybedilmesi ya da boşa harcanması, meşru olmayan eğlenceye

meyledilmesi, boş işlerle uğraşılması, tembellik, dünyaya dalarak para kazanmak için hırslı bir kişilik yapısına sahip olunması, Allah sevgisinden mahrum olunması, ahlâkî değerlerin zayıflayarak bozulması, dinî örnek şahsiyetlerden uzak kalınmasının intihara götüren sebeplerden olduğunu belirtmiştir. Bunun yanısıra Bilmen, dinî inanç zayıflığı ya da eksikliği, umutsuzluk, hırslı kişilik yapısından kaynaklanan doyumsuzluk, ailevî destek eksikliği, arkadaş yoksunluğu, başkasına muhtaç hale gelmek, sıkıntılara direnç gösterememe ve çaresizliğin intihara neden olan durumlardan olduğunu belirtmiştir. Ayrıca toplumsal ahlakın bozulması, sosyal birlik ve beraberliğin yara alması, alkol gibi zararlı madde kullanımı, servetin boşa harcanmasının da intiharın sebeplerinden olduğunu ifade etmiştir. Bilmen'in bu tespitlerinin, intihar üzerine yapılan güncel çalışmaların sonuçlarıyla paralellik arz ettiği ve bu çalışmalar tarafından desteklendiği görülmüştür.

Bilmen bazen konunun doğrudan fikhî hükümlerine temas ederken, bazen de meselenin sosyo-psikolojik yönünü de katarak açıklamalar yapmıştır. Ancak, konunun psiko-sosyal yönü de esasen fikhî yönünden bağımsız değildir. Zira meşru olmayan bir fiil olarak intihara sebep olan tutum ve davranışların da fikhî açıdan birer hükmü bulunmaktadır. Haramı işlemek yasaklandığı gibi, sedd-i zerâi prensibi gereği, harama vesile olan fiillerden de uzak durulması gerekmektedir. Kaldı ki, intihara vesile olan çoğu tutum ve davranış bizzat kendileri (liaynihi) haram veya mekruhturlar. Mesela kumar bizzat haram olan bir fiildir ve de intihara da vesile olmaktadır. Bu açıdan Bilmen'in fikhî ve psiko-sosyal açılardan yaptığı değerlendirmeler, insan hayatının korunması gereken değerli bir varlık olduğu ve buna yönelik her türlü olumsuz davranışın haram olduğu noktasında birleşmektedir. Zira İslam'daki bütün fer'î hükümler şu temel beş maksadın korunması için birer araç konumundadır: Din, can, akıl, nesil ve mal.

Ayrıca vurgulamak gerekir ki, kısmi-külli intihar ayrımını yapması onun ilmi bakışındaki inceliğe işaret etmesi açısından kayda değer bir husustur. Netice itibariyle, Bilmen intihar olgusunu birkaç açıdan ele almıştır. Konuyu ayet, hadis ve bunların doğrultusunda İslam dünyasında oluşan ilmi birikimden yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır. Konuyu ele almasına genel olarak bakıldığında yönlendirme (irşad) ve öğüt verme (vaaz) tarafının daha baskın olduğu söylenebilir. Denebilir ki, o, dinin temel kaynaklarındaki bilgileri çağın insanına ışık tutacak bir üslup ve yöntemle sunmuştur.

Çalışmanın sonuçlarından yola çıkılarak şu önerilerde bulunulabilir: Bilmen'in intiharın sebeplerine yönelik tespitlerini sınımaya yönelik uygulamalı araştırmalar yapılabilir. Bunun yanında Psikolojik kavramları değerlendirmeye yönelik Bilmen'in çalışmalarını üzerinde başka çalışmalar yapılabilir. Ayrıca, İslamî bakış açısından yola çıkan Bilmen'in intiharın sebeplerine yönelik tespitleri ile diğer dinlerin kaynakları bir arada değerlendirilmek suretiyle mukayeseli bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- AĞIR, Meral (2007), “Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Çarpıtma Düzeyleri ile Problem Çözme Becerileri ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- AĞILKAYA, Zuhâl (2010), “İntihar ve Din: İntihar Girişiminde Bulunanlar Üzerine Empirik Bir Araştırma”, **M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 38(1), ss.173-202.
- ALPER, Yusuf (1997), **Bütün Yönleriyle Depresyon**, Gendaş Yay., İstanbul, 144s.
- ARSEL, Cemile O. (2010), İntihar Olasılığı ve Cinsiyet: İletişim Becerileri, Cinsiyet Roller, Sosyal Destek ve Umutsuzluk Açısından Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- AYDEMİR, Çiğdem vd. (2002), “Majör Depresyon ve Özkıyıda Kognitif ve Emosyonel Faktörler”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 13(1), ss.33-39.
- AYDINALP, Halil (2009), “İntihar Eylemlerinde Dinin Anlamı ve Sınırları”, **M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 37(2), ss.129-146.
- BANDURA, Albert (1971), **Social Learning Theory**, General Learning Press, New York City / USA.
- BATIGÜN, Ayşegül D. (2005), “İntihar Olasılığı, Yaşamı Sürdürme Nedenleri, Umutsuzluk ve Yalnızlık Açısından Bir İnceleme”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 16(1), ss.29-39.
- BAUMEISTER, R. F. (1990), “Suicide as Escape from Self”, **Psychological Review**, 97, pp.90-113.
- BECK, Aaron T. (1995), **Cognitive Therapy and the Emotional Disorders**, John Wiley and Sons Inc.
- BEIT-HALLAHMI, Benjamin (1975), “Religion and Suicidal Behavior”, **Psychological Reports**, 37 (3f), pp.1303-1306.
- BEYHÂKÎ, Ebû Bekr Ahmed (2003/1423), **Şu’abu’l-îmân** (c.V), Mektebetü’r-Rüşd, Riyad.
- BİLMEN, Ömer N. (1986), **Büyük İslam İlmihali**, Bilmen Yay: İstanbul.
- BİLMEN, Ömer N. (1985), **Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri** (c. I ve II), Bilmen Yay., İstanbul.

- BİLMEN, Ömer N. (2010), **Beşyüz Hadis-i Şerif – Hikmet Goncaları**, Semerkand Yay., İstanbul.
- BİLMEN, Ömer N. (1964), **Kur'an-ı Kerim'den Dersler ve Öğütler**, Bilmen Yay., İstanbul.
- BİLMEN, Ömer N. (1959), **Sualli-Cevaplı Dinî Bilgiler**, DİB Yay., Ankara.
- COMSTOCK, G. W. and K. B. PATRIDGE (1972), "Church Attendance and Health", **Journal of Chronic Diseases**, 25, pp.665-672.
- ÇEVİK, Şükran (2005), "Ergenlerde Ölüm Düşüncesi, İntihar ve Din", **Değerler Eğitimi Dergisi**, 3(9), ss.89-117.
- DERVIC, Kanita, et al (2004), "Religious Affiliation and Suicide Attempt", **American Journal of Psychiatry**, 161(12), pp. 2303-2308.
- DEW, Rachel E. et al (2008), "Religion/Spirituality and Adolescent Psychiatric Symptoms: A Review", **Child Psychiatry and Human Development**, 39(4), pp.381-398.
- DURKHEIM, Emile (2011), **İntihar**, Çev.: Özer Ozankaya, Cem Yay., Ankara, 480s.
- ERDOĞAN, Mehmet (1998), **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yay., İstanbul, 626s.
- ESKİN, Mehmet (2012), **İntihar: Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme**, HYB Yay., Ankara, 276s.
- el-FÂRİS, Abdülmelik b. Hamd (2004), **Cerîmetü'l-İntihar beyne's-Şerîa ve'l-Kânûn ve Tatbikâtuha fi Medîneti Riyâd, Câmîatü Nâyef**, Yüksek Lisans Tezi, Riyad.
- FREUD, Sigmund (1917), "Mourning and Melancholia", **The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914-1916): On the History of the Psycho-Analytic Movement, Papers on Metapsychology and other Works**, pp.237-258.
- FREUD, Sigmund (2003), **An Outline of Psychoanalysis**, Penguin UK.
- GANGAT, A. E. vd. (1987), "Suicide in South African Indians", **South African Medical Journal**, 71, pp.169–171.
- GREENING, L. and L. STOPPELBEIN (2002), "Religiosity, Attributional Style, and Social Support as Psycho-social Buffers for African American and White Adolescents"

- Perceived Risk for Suicide”, **Suicide and Life-Threatening Behavior**, 32(4), pp.404-417.
- GÜN, Elif (2012), Stresle Başa Çıkma Bilişsel Süreçler ve Dindarlık Üzerine Bir İnceleme, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- el-ĞUMÂRÎ, Abdullah b. Muhammed b. Sıddîk (t.y.), **Kam‘u’l-Eşrâr an Cerîmeti’l-İntihar**, Emin Abdurrahman Matbaası, Basım yeri yok.
- HAKKI, İsmail (1924), “İlm-i Ahlâk ve Din Nazarında İntihar”, **Sebîl’ür-Reşâd**, 23(585), ss.199-212.
- HÖKELEKLİ, Hayati (2000), “İntihar”, iç. **DİA** içinde, TDV Yay., İstanbul, c.22, ss.351-353
- İMAMOĞLU, Abdulvahit ve Adem YAVUZ (2011), “Üniversite Gençliğinde Dinî İnanç ve Umutsuzluk İlişkisi”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13(23), ss.205-244.
- İNCE, Muhammet A. (2007), İntihar: Din-Psikolojik Bir İnceleme, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- KAYA, Nihat (1999). **Neden İntihar Ediyorlar?** Nesil Yay., İstanbul, 157s.
- KARACA, Faruk (1997), “İnsanın Bazı Günü ve Duygularının İslâmî Açıdan Değerlendirilmesi”, **Ekev Akademi Dergisi**, 1(1), ss.159-172.
- KARACA, Faruk (2006), “Kader Algısı-Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma”, **İslamî Araştırmalar Dergisi**, 19(3), ss.479-489.
- KARAMAN, Fikret (2007), “Ülkemizdeki Sosyal Değişim Sürecinde İntihar Olaylarının Boyutu”, **Çağımızda Sosyal Değişme ve Din Sempozyumu Kitapçığı** içinde, Ankara, ss.123-130.
- KASAPOĞLU, Abdurrahman (2007), “Kur’an’da Ümit-İman İlişkisi”, **Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, 8(18), ss. 155-176.
- KERİM, Fahreddin (1931), “Türkiye’de İntiharlar”, **Felsefe Yıllığı**, 1, ss.152-169.
- KÖROĞLU, Ertuğrul (2006), **Depresyon Nedir? Nasıl Baş Edilir?** (2. Baskı), HYB Yay., Ankara, 246s.

- KÖYLÜ, Mustafa (2010), “Ruh ve Beden Sağlığı İle Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 28, ss.5-36.
- LITTAUER, F. (2005), **Silver Linings: Breaking Through the Clouds of Depression**, New Hope Pub.
- LOO, Henri and Pierre LOO (1993), **Depresyon**, Çev. Ali Öz, İletişim Yay., İstanbul, 105s.
- MALONE, K. M. et al (1995), “Major Depression and the Risk of Attempted Suicide”, **Journal of Affective Disorders**, 34(3), pp.173-185.
- MARIS, Roland W. (1969), **Social Forces in Urban Suicide**, Dorsey Press, Homewood, Illinois/ABD.
- MCCULLOUGH, Leslie (1987), “İntihar: Sebepleri Nedir ve Ona Nasıl Engel Olunur?”, Çev.Hüseyin Peker, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2(2), ss.105-116.
- MOLOCK, S. D. et al (2006), “Relationship Between Religious Coping and Suicidal Behaviors among African American Adolescents”, **Journal of Black Psychology**, 32(3), pp.366-389.
- MURPHY, Patricia E. et al (2000), “The Relation of Religious Belief and Practices, Depression, and Hopelessness in Persons with Clinical Depression”, **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 68(6), pp.1102-1106.
- MÜFTÜOĞLU, Ömer (2002), “İntihar Olayları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 2(4), ss.143-160.
- MÜTERCİM ASIM, A. (1305), **el-Okyânûsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît** (c.II), Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul.
- OKMAN, Tomris (1997), “Türkiye’de İntihar İstatistiklerinin Metodolojisi, Sistemi ve Eğilimi”, **Kriz Dergisi**, 5(1), ss.43-57.
- ÖMER, Abdulhamid ve Ahmed MUHTAR (t.y.), **Mu’cemu’l-Luğati’l-Arabiyye el-Muasıra** (c. III), Alem’ül-Kütüb.
- ÖZTÜRK, Resul (2008), “Kelamî Açıdan Ümitsizlik ve İman-Amel İlişkisi”, **Ekev Akademi Dergisi**, 12(34), ss.43-56.

- SAKA, Şevki (1989), “Kur’ân’ın Ahiret Hayatını Tercih Etmesi İnsanı Ümitsizliğe Sürükler Mi?”, **Diyanet İlmî Dergi**, 25(3), ss.37-63.
- SAYAR, Kemal ve Faruk BOZKIR (2004), “İntihar Girişiminde Bulunan Ergenlerde İntihar Niyeti ve Ölümcüllüğün Belirleyicileri”, **Yeni Symposium**, 42(1), ss.28-39.
- SIMPSON, Miles E. ve George H. CONKLIN (1989), “Socioeconomic Development, Suicide and Religion: A Test of Durkheim’s Theory of Religion and Suicide”, **Social Forces**, 67(4), pp.945–964.
- STACK, Steven (2007), “Dindarlık, Depresyon ve İntihar”, Çev, Talip Küçükcan, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, 7(8).
- STACK, Steven (1991), “The Effect of Religiosity on Suicide in Sweden: A Time Series Analysis”, **Journal for the Scientific Study of Religion**, 30(4), pp.462-468.
- ŞAHİN, Adem (2002), “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13, ss.143-157.
- ŞENTEPE, Ayşe (2009), Yaşlılık Döneminde Temel Problemler ve Dinî Başaçıkma, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- UREYVE, Abdullah (2009), Turûk’ul-Vikâye ve’l-İlâc li-Zâhirati’l-İntihar fi’l-Müctemâ’il-Cezâirî min Manzûri’l-Hıdmeti’l-İctimâiyye el-İslâmiyye, Cezayir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Cezayir.
- YAPICI, Asım (2007), **Ruh Sağlığı ve Din**, Karahan Kitabevi, Adana, 375s.
- YARAN, Rahmi (1992), “Bilmen, Ömer Nasuhi”, iç. **DİA**, TDV Yay., İstanbul, c.6, ss.162-163.
- ZÜHEYR, Bosna Abdulvâfi (2008), et-Tasavvuru’l-İctimâî li-Zâhirati’l-İntihar lede’t-Tâlîbi’l-Câmi’î - Dirâse Meydaniyye bi-Câmiati Biskra, Menturi Üniversitesi Beşeri ve İctimai İlimler Fakültesi, Doktora Tezi, Cezayir.